

Güç ve Diplomasi: Mısır Meselesi ve Sultan II. Abdülhamid*

Musa Gümüş

İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2018, 426 sayfa, ISBN: 978-605-9506-46-5

Rabia YÜKSEL*

Musa Gümüş'ün kaleminden çıkan "*Güç ve Diplomasi- Mısır Meselesi ve Sultan II. Abdülhamid*", adlı kitap, 19. Asır boyunca diplomatik arenada güncel bir konu ve Şark Meselesinin en önemli ayaklarından biri olan Mısır Meselesini konu alan bir eserdir. Biz de bu eseri yazımızda irdeleyeceğiz. Eser hakkında vereceğimiz bilgilerimize geçmeden önce yazarımız Musa Gümüş'ten kısaca bahsedelim.

Musa Gümüş; 1979 yılında Ordu Akkuş'ta doğdu. İlkokul, ortaokul ve liseyi Ankara'da bitirdi. 2004 yılında Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünü bitiren Gümüş, 2007 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ alanında 3 yıl yüksek lisans gördü. 2013 yılında Selçuk Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Bilim Dalında Doktora programına girdi. 2009 yılında Muş Alparslan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesine Araştırma görevlisi olarak atanan Gümüş, 2014 yılında da Muş Alparslan Üniversitesine Yrd. Doç. Dr. olarak atandı. 2016 yılında

* Yakın Çağ Tarih YL öğrencisi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, rabiayk69@gmail.com

aynı unvanla Adnan Menderes Üniversitesi'ne atanan Gümüş, halen bu unvanla görevine devam etmektedir.

“*Güç ve Diplomasi - Mısır Meselesi ve Sultan II. Abdülhamid*”, adlı eser;

İngiliz İşgali Dönemi’nde Osmanlı Devleti’nin Mısır Politikası, “s.33- 75”

Mısır Meselesini Etkileyen Meseleler, “s.97-161”

Sultan II. Abdülhamid ve Mısır Meselesi, “s.171-227”

Mısır’da İşgal Dönemi ve Osmanlı Devleti’nin Değişen Hâkimiyet Anlayışı, “s.235-284”

Mısır Meselesi ve Uluslararası Diplomasi, “s.291-350”

Şeklinde beş ana olarak kurgulanmış ve bu beş ana bölüm kendi alt başlıklarıyla ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Sonuç, kaynakça, ekler ve dizin ise eserin en son kısmında yer almaktadır.

Yazar, “19. Asrın önemli bir kesitinde Osmanlı Devleti’ni uğraştıran ve devletin uluslar arası etkinliğinin sorgulanması konusunda önemli ipuçları veren Mısır Meselesi’nin Sultan II. Abdülhamid dönemindeki sürecini irdelemiş, Sultan II. Abdülhamid’in Mısır politikasını, Osmanlı topraklarında büyük devletlerin çıkar mücadeleleri ve Osmanlı Devleti’nin karşı politikaları ve diplomasi, Devletin Mısır politikalarını etkileyen siyasi şartları ve buna bağlı olarak Osmanlı Devleti’nin Mısır politikalarında meydana gelen paradigma değişimleri” bu eserin içeriğini oluşturmaktadır.

İngiliz İşgali Dönemi’nde Osmanlı Devleti’nin Mısır Politikası, adlı birinci bölümde, İngiltere’nin 1756 yılından itibaren Hindistan’ı sömürgeleri arasına katmasının Akdeniz’de dengeleri oldukça değiştirdiğini, bunda Fransa’nın başta olmak üzere diğer devletlerin Akdeniz politikalarını etkilediğinden, Napolyon’un Mısır’ı işgal etmesinin Mısır’ın önemini arttırdığından ve Fransa’nın Mısır’ı ele geçirip stratejik bir hamle yapmış olacağından bahsedilmiştir. İngiltere’nin, Fransa’nın bu düşüncelerinden haberdar olduğundan bahsedilmiş ve iki devletin donanmalarının 1798’de İskenderiye Ebukır Koyu’nda yaptığı mücadelede Fransız donanmasının ağır bir yenilgiye uğraması Fransa’nın Mısır’daki konumunu önemli ölçüde sarsmış olduğu, Bonapart’ın Mısır’ı işgal ederek Mısır’ı uluslararası bir mesele haline gelmesine sebebiyet verdiğini ve diğer devletlerin Mısır üzerindeki çıkar çatışmalarını arttırdığı vurgulanmıştır. Mısır üzerinde hâkimiyet mücadelesinin artmasının nedeni, İskenderiye’nin Kahire’den sonra en önemli şehirlerinden biri ve önemli bir limana sahip olması ticaret hayatını canlandırdığı ve İskenderiye’nin hızla gelişmesine yol açtığı, bu durumda diğer milletlere mensup yabancıların bu limanda ticaret yapmaları Mısır’daki yabancı nüfusunu arttırdığı ve Mısır’ı çok uluslu bir yapı haline getirdiği, çıkan bu karışıklıkların azınlıkların sebep olduğu şeklinde açıklanmıştır. Olayların kısa sürede Ömer Lütfi Paşa tarafından bastırılmış olsa da İngiliz konsolosunun, İngiliz gemisiyle Mısır’ı terk etmesinin Mısır’ın işgalinin önceden planlandığını göstermekte olduğu vurgulanmıştır. Bütün bu durumların İngiliz işgaline zemin hazırladığından, Osmanlı Devleti’nin işgal

karşısındaki tutumu ve Sultan II. Abdülhamid'in Mısır Meselesi üzerindeki politikalarından bahsedilmiştir.

Mısır Meselesini Etkileyen Meseleler, ikinci bölüm de ise, Süveyş kanalının açılmasının Hıdiv İsmail Paşa döneminin en önemli olaylarından biri olduğu bahsedilerek, kanalın açılmasının Mısır'ın modernleşmesini sağlayan ve stratejik konumunu güçlendiren bir proje olmasından bahsedilmiştir. Mısır'ın cazibesini arttıran bu kanalın büyük devletlerin birbiri ile mücadele etmesine sebebiyet vermesi, Osmanlı Devleti'nin zayıf durumda olması, kanalın egemenliğini güç bir duruma sokmuş olmasından, bu durumun Osmanlı Devleti'nin bağımlı bir politika izlenmesine yol açtığı vurgulanmıştır. İngiltere'nin ise bu kanalın açılmasının Hindistan ile arasındaki mesafeyi kısaltması amacıyla önemli görmesi, yapımında katkısı olmasa da kanalın hisselerini Hıdiv'den satın alarak, kanal üzerindeki hâkimiyetini arttırması, Mısır'ın Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmasının başlangıcını teşkil ettiğinden bahsedilmiştir. Süveyş Kanalı'nın açılmasının İngiltere'nin Mısır üzerindeki işgaline meşruiyet hazırlamasının, Osmanlı Devleti'ni diplomatik anlamda çaresiz bıraktığından bahsedilmiştir.

İngiltere'nin Mısır'ı işgaline meşruiyet hazırlayan bir diğer olayın ise Mehdi isyanıdır. İlk başlarda dini nitelikli bir isyan olarak algılanılan bu isyanın Sudan'da gittikçe güç kazanması ve İngilizlerin Mısır'dan tahliyesini sekteye uğratacak kadar önemli bir hale geldiği vurgulanmış ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumlar nedeniyle bu olaylar üzerinde stratejik bir üstünlük kurulamamasından bahsedilmiştir.

Sultan II. Abdülhamid ve Mısır Meselesi, adlı üçüncü bölümde, Sultan II. Abdülhamid'in Mısır'ı Osmanlı hükümdarı olarak devletin en önemli topraklarından, İslam halifesi olarak da İslam'ın en kutsi beldelerinden biri olarak görmesi ve bu iki önemli durumun ise Sultan'ın Mısır'a dair politikalarının yönünü, amacını ve hedeflerini belirlemede rol oynadığından bahsedilmiştir. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi, sosyal, ekonomik ve idari alanda ciddi sorunlarla uğraştığı en uzun yüzyılımı yaşadığını vurgulanmış ve Mısır politikasının belirlenmesinde bu şartların etkili olduğu belirtilmiştir. Sultan Abdülhamid'in Mısır meselesine yaklaşımını değerlendiren yazar, psikolojik bir analiz ortaya koymuş ve Sultan Abdülhamid'in bu meselede yalnızlıklar, korkular, endişeler, umutlar, beklentiler ve çaresizlikler yaşadığını dile getirmiştir. Sultan Abdülhamid'in Mısır meselesinde denge politikası izlemeyi tercih ettiğini söyleyen yazar, buna bağlı olarak da kendine has bir politika geliştirdiğinden bahsetmiştir. Her yönüyle bir Osmanlı toprağı olan Mısır'ın kaybedilmesi II. Abdülhamid tarafından kabul edilemez bir durum olduğu ve bu durumun onda mevcudu koruma refleksi oluşturduğu belirtilmiş ve Sultan'ın Mısır'da devletin otorite ve hukukunu zedeleyecek bir durumdan kaçınmak için uğraşlar verdiği vurgulanmıştır. Sultan II. Abdülhamid'in Mısır meselesinde elini bağlayan bir diğer meselenin ise Mısır Hıdivlerinin İngiliz varlığına olan teslimiyetleriydi. Yazar bu durumun Sultan II. Abdülhamid'in İngilizleri Mısır'dan çıkarmak için Hıdivler ile birlikte hareket edememesinin nedeni

olarak görmüş ve bu nedenle Sultan II. Abdülhamid'in diplomatik anlamda çaresizlikler yaşamasına sebep olduğu belirtilmiştir.

Mısır'da İşgal Dönemi ve Osmanlı Devleti'nin Değişen Hâkimiyet Anlayışı, adlı dördüncü bölümde, Mısır'ın İngiltere tarafından işgal edilmesinin ardından Osmanlı Devleti'nin Mısır'daki varlık sebebinin siyasi, hukuki ve idari olarak daha görülebilir bir hale getirmek için yeni bir düzenleme yapılmaya çalışıldığından bahsedilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Mısır'ın işgalinin hukuksuzluğunu, hukukî, siyasî, idarî ve diplomatik delileriyle ortaya konulmasından bahsedilerek, yine işgalin hukuksuzluğunu uluslararası kamuoyuna anlatılabilmesinin önemi vurgulanmıştır. Osmanlı devlet adamlarının Mısır'a dair diplomasi mücadelesini etkin bir şekilde sürdürmek ve Mısır'daki İngiliz işgalini sonlandırabilmek için Mısır'daki varlığını güçlü delillerle desteklemeye ve bu konuda hukukî, siyasî, idarî değerler dizisi oluşturmaya çalıştıklarını anlatılmış ve bu durumun Osmanlı Devleti'nin Mısır'daki hâkimiyet anlayışını önemli ölçüde değişime uğrattığı vurgulanmıştır.

Mısır Meselesi ve Uluslararası Diplomasi, adlı beşinci ve son bölümde, Mısır meselesinin uluslararası arenadan bağımsız düşünmenin imkânsız olduğu, zira Mısır'ın mesele haline gelmesinin büyük güçlerin bölge üzerindeki çıkar mücadelelerinin sonucu ile yakından alakalı olduğu anlatılmış ve bu çıkar mücadelelerinin, Mısır'ın Osmanlı toprağı olmasını sorun hale getirdiğinden bahsedilmiştir. Mısır'ın İngilizler tarafından işgal edilmesinden sonra ortaya çıkan yeni dengeler bölgeyi uluslararası mücadelenin en önemli unsurlarından biri yapmış olduğu vurgulanmıştır. Osmanlı Devleti'ni başta İngiltere olmak üzere Fransa, İtalya, Almanya ve Rusya'nın içinde olduğu devletler ile Mısır Meselesi nedeniyle aktif bir diplomasinin içine girmesinden bahsedilmiştir.

Yazar, *“Osmanlı Devleti'nin çözülme dönemine denk gelen Mısır Meselesini, devleti bir asırdan daha fazla uğraştıran; siyasi, sosyal ve ekonomik zararlara uğratan çok yönlü sorunlar yumağı olarak ifade etmiş, birçok yönü olması sebebiyle Osmanlı Devleti'ni hem dâhil de hem de hariçte oldukça uğraştırdığını ve 19. yüzyıla asra dair dış politika ilkelerinin ve paradigmalarının yeniden şekillenmiş olduğunu”* ele alarak işlemiştir. Kitabında görsel materyal olarak bölgenin haritalarına ve döneme etki eden devlet adamlarının resimlerine yer vermiştir.